

УДК 821.11(73)

## АЛЬТЭРНАТЫЎНАЯ ПРАСТОРА ВАЙНЫ Ё РАМАНЕ У. ФОЛКНЕРА «ПРЫТЧА»

канд. філал. навук, дац. З.І. ТРАЦЦЯК  
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)  
zoja.tretyak@rambler.ru

*Прысвечаны разгляду рамана «Прытча» нобелеўскага лаўрэата У. Фолкнера. Разглядаецца сувязь твора з амерыканскай ваеннай прозай першай паловы ХХ ст. Вызначаецца спецыфіка ўвасаблення матыва «навала-кантунуум». Прасочваецца, як мастак слова суадносіць розныя аповедавыя пласты: унікальнае і ўніверсальнае, гістарычна абгрунтаванае і створанае яго фантазіяй. Падкрэсліваецца, як пераасэнсаванне біблейскіх сюжэтаў, тэхніка «плыні свядомасці», спалучэнне розных часавых пластоў, наяўнасць устаўных эпізодаў, дыскрэтны апавед дапамагаюць стварыць альтэрнатыўную прастору Першай сусветнай вайны.*

**Ключавыя словы:** Першая сусветная вайна, амерыканская літаратура, ваенная проза, поліфанічная проза, плынь свядомасці.

**Уводзіны.** Раман У. Фолкнера «Прытча» (*A Fable*, 1954) займае асобнае месца ў гісторыі амерыканскай ваеннай літаратуры. Кніга, якая пабачыла свет амаль праз дзесяць год пасля заканчэння Другой сусветнай вайны і стваралася падчас вайны ў Карэі, намінальна прысвячалася падзеям 1914–1918 гг. (на пачатку апаведу згадваўся канец мая 1918 г., месца дзеяння – Францыя). Аўтар паспрабаваў змадэляваць апошні этап Першай сусветнай: баявыя дзеянні быццам бы спыніліся, бо асобная французская адзінка адмовілася браць удзел у братазабойстве. Такім чынам на фронце ўсталявалася зацішша, што нагадала ўдзельнікам вайны пра забыты мір, які палохаў не менш за сам канфлікт. У той жа час канкрэтнае (антураж сусветнага катаклізма, разважанні аўтара і персанажаў пра ролю ЗША, пра ўсю заходнюю цывілізацыю) прачытвалася за абстрактным, акцэнтаваным у самой назве кнігі. На наш погляд, амерыканскі пісьменнік дастаткова лёгка апераваў сапраўднымі фактамі без іх канкрэтызацыі і па той яшчэ прычыне, што так і не патрапіў на фронт у Еўропу: вайна скончылася раней, чым У. Фолкнер паспеў атрымаць дазвол на баявыя вылеты.

**Асноўная частка.** Мастак слова падаў альтэрнатыўную версію сапраўдных перыпетый гісторыі. Вольнае абыходжанне з фактамі звязана з пісьменніцкай задумай асэнсаваць існасць узброенай барацьбы, што ў ХХ ст. набыла татальны характар. Філасафізм (як адна з асноўных характарыстык апаведу) часткова тлумачыў запаволенае развіццё сюжэту. Ён ушчыльную звязаны з евангельскімі тэкстамі (асноўныя падзеі адбываюцца за прамежак часу, роўны сямі дням – алюзія на перадвельікодны тыдзень; галоўны герой Стывен – адмысловая інкарнацыя Хрыста; дванаццаць вайскоўцаў-спадкаемцаў Стывена – апосталы, і г.д.). М. Анастасьеў лічыў, што амерыканскі пісьменнік стварыў сітуацыю эксперымента [1, с. 446], у якім спалучыліся і рэальнае, і ўяўнае, і добра знаёмае, і правакацыйна-новае. У пэўнай ступені алюзіійны зварот да Бібліі спрашчаў інтэрпрэтацыю кнігі, якая вылучалася складанай наратывнай стратэгіяй: спалучэнне розных часавых пластоў, наяўнасць устаўных эпізодаў, дыскрэтнасць апаведу. Беларуская даследчыца І. Шаблюўская ахарактарызавала прозу амерыканскага пісьменніка як «поліфанічную, заснаваную на плыні свядомасці, якая глыбока даследуе нацыянальную гісторыю праз бездань пакут чалавека, яго інстыктаў, свядомага, падсвядомага і бессвядомага» [2, с. 143]. Асобна варта ахарактарызаваць мову рамана: паводле Т. Матылёвай, «шматузроўневая фолкнераўская фраза не падпарадкавана плыні мудрагеліста-выпадковых асацыяцый – яна ўяўляе сабой ... спробу ўзнавіць аб'ектыўную логіку быцця. Пісьменнік перасоўвае цяжкія слоўныя глыбы, спрабуючы спасцігнуць свет як цэлае, узнавіць павольны і ўладарны рытм гісторыі» [3, с. 206–207].

О. Прэскат у сваёй рэцэнзіі (1954) назваў раман манатонна сумным, пакручастым, надзвычай нудным, практычна недасяжным для чалавечага розуму (*Dull, tortuous and marvelously soporific, its nearly impenetrable prose and its weirdly Faulknerian dialogue yield only to persistent assaults*) [4, р. 383]. Дж. Асвэл пайшоў далей, сцвярджаючы, што кніга вар'яцкая [5, р. 387]. У свой час падобную рэакцыю асобных крытыкаў выклікаў твор Дж. Джойса «Уліс». Заўважым, што даследчыкі літаратуры ў меншай ступені звярталі ўвагу на такую адмысловую атэстацыю гэтых кніг, затое яны вывучалі тыпалагічныя сыходжанні, што прасочваліся ў «Прытчы» і «Улісе» (адным з першых да пазначанай навуковай праблемы пайшоў К. Бэйкер [6]).

Пэўны парадокс, закладзены У. Фолкнерам у аснову апаведу, заўважалі ўжо першыя чытачы, крытыкі і літаратуразнаўцы. М. Каўлі ахарактызіраваў яго так: «"Прытча" заснавана на супярэчэнні пачуцця і логікі. Пачуццё ў рамана глыбока пацыфіскае. Заўважаецца, што вайна – амаральная з'ява, а людзі,

якія адмаўляюцца прымаць у ёй хоць нейкі ўдзел – святыя. Яны могуць быць нават увасабленнем Хрыста. З другога боку, паводле Фолкнера, некаторыя войны справядлівыя, ці, хаця б, неабходныя, а людзі, якія адмаўляюцца браць у іх удзел – дурні. Калі капрал – дурань, ён не можа мець ніякіх дачыненняў да Хрыста» (*A Fable is based on a contradiction between feeling and logic. The feeling of the novel is deeply pacifist. It says that war is wrong and that men who refuse to have any part in it are saints or even incarnations of the Christ. Faulkner's logic, on the other hand, says that some wars are right, or at least necessary, and that men who refuse to have any part in them are fools. If the corporal is a fool, he cannot be truly Christlike*) [7, p. 371]. На наш погляд, такое знешне алагічнае спалучэнне ўгрунтавана ў спецыфіку часу, калі кожная з’ява, феномен ці працэс набылі некалькі ёмкіх і патэнцыяльна сэнсава насычаных інтэрпрэтацый. У. Фолкнер спрабаваў публічна адмежавацца ад пацыфісцкіх ідэй, пададзеных у рамане, тым не менш, антываенная тэматыка прысутнічае ў мастацкай прасторы «Прытчы» (яна заўважаецца і ў ранняй творчасці аўтара: раманы «Сарторыс» і «Салдацкая ўзнагарода»).

Паводле Г. Хікса, некаторае здзіўленне выклікае той факт, што галоўны герой як быццам бы знаходзіцца на перыферыі аповеду: больш-менш глыбока ён паказаны толькі ў некалькіх эпізодах [8, p. 375], у астатніх выпадках пра матывы і вынікі яго дзеянняў разважаюць іншыя. На наш погляд, У. Фолкнер абраў такі падыход, каб засведчыць, што на татальнай вайне ўнікальная, надзеленая звышздольнасцямі асоба губляе адметнасць. Патэнцыяльна ўвекавечаны і апеты лёс невядомага салдата можа напаткаць кожнага, але не выключана і сітуацыя, калі самаахвяраванне і гераізм застануцца незаўважанымі ці забытымі. Адначасова, архетыповы біблейскі сюжэт, закладзены ў аснову рамана, рабіў залішняй дэталізацыю паводзін і думак галоўнага героя.

У рамане «Прытча» У. Фолкнер увасобіў меркаванні шараговага сучасніка ўзброенага канфлікту пра звышнатуральную бясконцасць Першай сусветнай: «Яна – вайна – працягнецца яшчэ некаторы час ...; амерыканцам, гэтым наіўным чужынцам, спатрэбіцца прыблізна год, каб высветліць, што яны не змогуць ... перамагчы немцаў: іх мажліва ўзяць толькі на змор. Вайна нават можа зацягнуцца яшчэ на дзесяць ці дваццаць год, за гэты тэрмін Францыя і Брытанія знікнуць як ваенны і палітычны саюз, а вайна стане заняткам жмені амерыканцаў, у якіх не будзе нават карабля, каб зноў трапіць на радзіму. Яны будуць ваяваць галінамі знявечаных дрэў, бэлькамі зруйнаваных дамоў, камянямі, выкалупанымі з агароджаў парослых пустазеллем палёў, паламанымі штыкамі, ... саржавелымі кавалкамі, сарванымі з рэштак самалётаў і пагарэлых танкаў» (*It – the war – would hang on a while yet ...; it would take the Americans, the innocent newcomers, another year probably to discover that you cannot ... whip Germans: you can only exhaust them. It might even last another ten years or even another twenty, by which time France and Britain would have vanished as military and even political integers and the war would have become a matter of a handful of Americans who didn't even have ships to go back home in, battling with limbs from shattered trees and the rafters from ruined houses and the stones from fences of weed-choked fields and the broken bayonets ... and rusted fragments wrenched from crashed aeroplanes and burned tanks*) [9, p. 685]. Апакаліптычныя прадчуванні апавядальніка бадай што спраўдзіліся, але, паводле вопыту самога мастака слова, Першая сусветная вайна ўсё ж скончылася (нівілявалася да анабіятачнага стану), каб наблізіць момант новай эскалацыі канфлікту, а сродкі масавага вынішчэння ні ў якім разе не змізарнелі, а наадварот імкліва павялічылі свой патэнцыял, зноў паставіўшы чалавецтва на мяжу самавынішчэння.

У Фолкнеравай плыні вайны-кантынуума суіснавалі розныя постаці: ад капрала-Хрыста, які адмаўляў забойства, да сапраўдных персанажаў-мілітарыстаў. К. Бэйкер рэканструяваў фолкнераўскую тыпалогію асоб, якія бралі непасрэдна ўдзел у Першай сусветнай вайне. Героі-жаўнеры амерыканскага пісьменніка ўспрымалі вайну вельмі па-рознаму: як прафесію; яна выклікала рэлігійны экстаз; нагадвала пра авантуры знакамітых амерыканскіх гангстэраў; давала досвед па-майстэрску захоўваць жыццё ў экстрэмальных абставінах. Нехта атаясамліваў баявыя дзеянні з рамантыкай і авантурай, іншыя – з самымі мярзотнымі пачуццямі, ад якіх не так лёгка было пазбавіцца. Былі і тыя, хто лічыў вайну бізнесам, месцам, дзе можна авалодаць душами падначаленых (*To the division commander Gragnon it is a profession; to the caricatured and stagy German lieutenant general ... it is a religion; to the American Buchwald, a prelude to gangsterism; to the Marechal, a challenge in the statesmanship of survival. For Levine, the naive young aviator, a Sartoris-like figure, it is a romance followed swiftly by an overpowering disillusion. For the Quartermaster General it is a sick disgust from which he cannot resign. To the bandy legged British groom ... war is a business, a money-lending private insurance business among the common soldiers, over whom his influence is almost godlike*) [6, p. 385–386]. Аднак, лёсы гэтых персанажаў падобныя, бо ўсе яны, так ці інакш, судакрануліся з трагедыяй. Часам яны не ўсведамлялі ўласнага становішча, спрабавалі падтрымліваць ілюзіі. У. Фолкнер імкнуўся дыстанцавацца ад гэтых поглядаў на ваенныя дзеянні, але ўсё ж такі пазіцыя французскага капрала падавалася найбольш прыцягальнай для пісьменніка, які перажыў дзве сусветныя вайны і ўбачыў глыбіні расчалавечвання.

Пералічаныя вышэй персанажы ведалі франтавую рэчаіснасць знутры. Аднак, У. Фолкнер не забыўся і на альтэрнатыўную «армію», што мела ўплыў на хаду падзей. На ўвазе меліся палітыкі, дзяржаў-

ныя служачыя розных рангаў, прадпрымальнікі, прафесіяналы, што займаліся прапагандай і фармавалі грамадскія меркаванні. Не ведаючы сапраўднага аблічча навалы, яны ўспрымалі яе як нагоду для рэалізацыі сваіх амбіцыйных планаў, дзейнасць, што прыносіць заробак, магчымасць маніпуляваць іншымі. Дадзеная група персанажаў, што мела безліч прататыпаў у рэальным жыцці, была зацікаўлена ў эскалацыі канфлікту. Ніякае зацішша ці замірэнне не ўваходзілі ў іх планы, таму ад іх імя была сабрана цэлая канфэрэнцыя-трыбунал, на якой высвятляліся далейшая будучыня вайны ці міра і лёс капрала і яго паплечнікаў.

Асобна пісьменнік спыніўся на мэтах амерыканскіх камерцыйных структур, якія марылі пра працяг баявых дзеянняў, што «высмакчучь усе сокі з Еўропы. Потым мы – гуны і Антанта разам – перанясём увесь бізнес, што застаўся нескранутым вайной, цалкам на свежыя транс-Атлантычныя пашы, нескранутую амерыканскую сцэну» (*we will have exhausted Europe. Then we – hun and allies together – will transfer the whole business intact to the fresh trans-Atlantic pastures, the virgin American stage*) [9, р. 855]. З цытаты відавочна, што вайна гіпатэтычна магла зазнаць любыя метамарфозы: ворагі знаходзілі агульную мову і ядналися (хаця б таёмна ад грамадскасці), каб атрымаць звышпрыбытак.

У. Фолкнер, поруч з Дж. Дос Пасасам і Э. Хемінгуэем, разважаў пра праблемы, якія напаткалі амерыканскі сацыум. У алегарычнай форме мастак слова распавёў пра дэмакратыю і «амерыканскую мару». Яго непакоіла дэструктыўнасць тых інстытутаў, якія павінны былі захоўваць настолькі высокія ідэалы. Замест выканання такой пачэснай функцыі, улады (не толькі ў ЗША, але і ў Еўропе) засяродзіліся на заняволенні асобы: усе парасткі нонканфармізма і іншадумства бязлітасна знішчаліся сістэмай. Паводле прэзаікаў, найбольш небяспечным для псіхікі было знаёмства з вайсковай дысцыплінай. Амерыканец-індывідуаліст звычайна не імкнуўся добраахвотна падначаліць уласнае існаванне армейскай будзённасці. Свае адносіны да рэгулярнага войска ён фармуляваў так: «Як жа ж гэта замірэнне пакладзе канец арміі? Нават вайна не змагла» (*How do you expect peace to put an end to an army when even war can't?*) [9, р. 1027]. У цытаце праглядае пэўнае захапленне ўзброенымі сіламі, але толькі пры ўмове, што іх дзейнасць нікім чынам не датычыцца прыватнага лёсу інтэлектуала, які пратэставаў супраць прыгнёту асобы.

У. Фолкнер не забыўся на захапленне шараговых амерыканцаў судовымі разбіральніцтвамі над вайскоўцамі, што выклікалі цікавасць з нагоды красамоўства юрыстаў. Судовае паседжанне само па сабе нагадвала тэатральнае відовішча. Пісьменнік зазначаў, што пасля 1914 г. трыумф дэмакратыі і гуманізму зрабіўся недасяжным, а шматлікія судовыя працэдурныя набылі рысы абсурду. На наш погляд, занатаваныя У. Фолкнерам алагічнасць і жорсткасць суду над французскім капралам і яго паплечнікамі тыпалагічна нагадвалі сітуацыю, пададзеную А. Цвэйгам у рамане «Спрэчка за унтэра Грышу». У абодвух выпадках абвінавачаныя становіліся ахвярамі сістэмы, якая не ведала міласэрнасці.

Празаік падкрэсліваў, што і персанажы-вайскоўцы, і цывільныя прызвычаліся да вайны, зжыліся з ёю. Асаблівы жах ахопліваў апавядальніка, які заўважаў, што асоба лічыла баявыя дзеянні нечым натуральным, прыпадабняла іх эффект да ўздзеяння стыхій ці законаў прыроды. Нікога больш не ўражвалі забойствы і калецтва, а гора тых, хто страціў родзічаў ці каханых, не выклікала спачування (*In four years, they had even learned how to live with it, ... beneath it as beneath a fact or condition of nature, of physical laws – the privations and deprivations, the terror and the threat like the loom of an arrested tornado or a tidal wave beyond a single frail dyke; the maiming and dying too of husbands and fathers and sweethearts and sons*) [9, р. 781]). Верагодна таму, прагнае імкненне капрала і яго аднадумцаў скончыць вайну выклікала негатыўную рэакцыю, бо шараговы чалавек не вельмі жадаў выходзіць са сваёй зоны камфорту, а дзяржаўны дзеяч ці прадпрымальнік – страціць заробак.

У. Фолкнер звярнуўся да тэмы расчаравання, папулярнай для прозы пра Першую сусветную вайну: расчаравання ў саміх баявых дзеяннях і іх наступствах, у старых аксіялагічных устаноўках, ва ўласных ілюзіях, міжасабовых зносінах і т.д. Як і іншыя мастакі слова (Т. Бойд, Дж. Дос Пасас, Э. Хемінгуэй), празаік падкрэсліў, што ў XX ст. радыкальным чынам змяніўся сам змест такіх катэгорый як *героізм* і *мужнасць*, бо пасля бітвы на Соме прыходзілася разважаць пра *жах*, які кіраваў усімі без выключэння праявамі чалавечага жыцця.

Паводле Н. Падхорэца, раман «Прытча» адзначаў заканчэнне цэлай эпохі ў развіцці амерыканскага ваеннага рамана (ды і амерыканскай прозы цалкам), які асацыяваўся з творчасцю такіх выбітных «сучасных / мадэрновых» аўтараў, як Э. Хемінгуэй і Дж. Дос Пасас (*I think this book marks conclusively, and as it were officially, the end of an era. The "modern" world of which Faulkner, Hemingway, and Dos Passos were the most penetrating interpreters, the world of the 20's and 30's whose articulate con-sciousness they were, froze to death in 1948*) [10, р. 397]. У. Фолкнер быццам бы падсумаваў асноўныя здабыткі сучаснікаў: эксперыменты з магчымасцямі «плыні свядомасці», асацыятыўнасць аповеду, пераасэнсаванне архетыповых сюжэтаў і міфалагем, развітанне з матывам «страчанаасці» і г.д.

**Вынікі.** Раман «Прытча» вызначаўся адмысловымі адносінамі да ваеннай тэматыкі, якая даўно стала скразной у амерыканскай літаратуры. У. Фолкнер не здаволіўся выключна аповедам пра рэальныя гістарычныя падзеі. Ён па-мастацку «скарэктаваў» хаду Першай сусветнай вайны. Уяўнае замірэнне дазволіла пісьменніку разважаць і пра прыватнае (падзеі 1914 – 1918 гг., іх рэцэпцыя ў Еўропе і Амерыцы), і

агульначалавечае (алюзіі на біблейскі сюжэт). Аўтар распрацаваў матыў навалы-кантынуума, падкрэсліваючы выключную працягласць баявых дзеянняў, грамадска-палітычных змен, падрыхтаваных татальным узброеным супрацьстаяннем. Мастак слова прасачыў, як баявыя дзеянні ўплывалі на псіхалогію вайскоўцаў і цывільных: прызвычайванне да забойства і калецтва, існаванне ва ўмовах татальнай нестабільнасці вымушала асобу цынчна ставіцца да жыцця і смерці, адмовіцца ад сапраўды блізкіх чалавечых зносін. У Фолкнер падкрэсліў «камерцыйны» складнік вайны, што, паводле палітыкаў, прадпрымальнікаў і прапагандыстаў, была стабільнай крыніцай заробку. У кнізе прысутнічае шэраг тыпалагічных сыходжанняў з ваеннымі творамі іншых амерыкансках пісьменнікаў (Дж. Дос Пасас, Э. Хемінгуэй): адлюстраванне наступстваў аксіялагічнага крызісу, матыў «страчанасці», дэструктыўны ўплыў войска на асобу.

#### ЛІТАРАТУРА

1. Анастасьев, Н. Уильям Фолкнер / Н. Анастасьев // История литературы США. Литература между двумя мировыми войнами / редкол.: Я. Засурский (гл. ред.) [и др.]. – М. : ИМЛИ РАН, 2013. – Т. VI, кн. 1. – С. 408–470.
2. Шаблоўская, І. Уильям Фолкнер і Якуб Колас / І. Шаблоўская // Суветная літаратура ў беларускай прасторы. Рэцэпцыя. Тыпалогія. Кантакты. – Мінск : Радыёла-плюс, 2007. – С. 143–150.
3. Мотылёва, Т. О явлениях сложных и неоднородных. Уильям Фолкнер / Т. Мотылёва // Зарубежный роман сегодня. – М. : Советский писатель, 1966. – С. 176–212.
4. Prescott, O. Books of the Time / O. Prescott // American Critical Archives. William Faulkner: Contemporary Reviews. – New York : Cambridge University Press, 1995. – P. 382–383.
5. Aswell, J. Faulkner's Fable Massive Hoax, Seen as 'Monstrous Absurdity' / Aswell J. // American Critical Archives. William Faulkner: Contemporary Reviews. – New York : Cambridge University Press, 1995. – P. 387–389.
6. Baker, C. Cry Enough! / C. Baker // American Critical Archives. William Faulkner: Contemporary Reviews. – New York : Cambridge University Press, 1995. – P. 383–386.
7. Cowley, M. Faulkner's Powerful New Novel / M. Cowley // American Critical Archives. William Faulkner: Contemporary Reviews. – New York : Cambridge University Press, 1995. – P. 370–372.
8. Hicks, G. Faulkner's Fable is Powerful, Heroic / G. Hicks // American Critical Archives. William Faulkner: Contemporary Reviews. – New York : Cambridge University Press, 1995. – P. 374–377.
9. Faulkner, W. A Fable / W. Faulkner // Novels 1942–1954. – New York : The Library of America, 1994. – P. 669–1072.
10. Podhoretz, N. William Faulkner and the Problem of War / N. Podhoretz // American Critical Archives. William Faulkner: Contemporary Reviews. – New York : Cambridge University Press, 1995. – P. 392–398.

Пастыніў 12.11.2018

#### ALTERNATIVE WAR SPACE IN THE NOVEL *A FABLE* BY WILLIAM FAULKNER

##### Z. TRATSIK

*The article is devoted to the novel A Fable by the Nobel laureate William Faulkner. Some connections of the work with the US war prose of the first half of the twentieth century are studied. The specifics of 'continuous war' motif is pointed out. It is observed how the writer related different narrative layers: unique and universal, historically founded and fictional. It is highlighted how biblical scenes reinterpretation, 'streams of consciousness' technique, combination of different temporal layers, 'story within a story' elements and intermittent narration helped to create an alternative space of the First World War.*

**Keywords:** First World War, American literature, war fiction, polyphonic narrative, stream of consciousness.